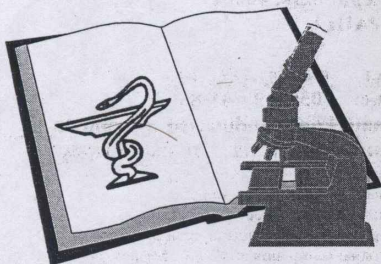

Міністерство охорони здоров'я України
Тернопільська державна медична академія ім. І.Я. Горбачевського

МЕДИЧНА ОСВІТА

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

- ◆ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ
- ◆ ДОСВІД З ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ
- ◆ ПОВІДОМЛЕННЯ, РЕЦЕНЗІЇ
- ◆ З ІСТОРІЇ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

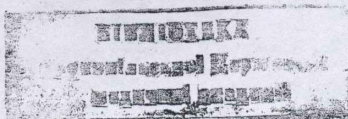

Ministry of Public Health of Ukraine
Ternopil State Medical Academy by I.Ya. Horbachevsky

MEDICAL EDUCATION

SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL

1/2002

УДК 614.885 (477)

УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ В НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАННЯХ
40-50 РР. (ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАТОРІВ МЕРЕЖІ
ВИШКОЛІВ ПІДПІЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА
(УЧХ) В УПА)

В.З. Ухач

Тернопільська державна медична академія ім. І.Я. Горбачевського

UKRAINIAN DOCTORS IN NATIONAL STRUGGLE IN THE 40-50 S OF
THE XX CENTURY (CONCERNING THE PROBLEM OF THE
ORGANIZATORS ACTIVITY OF THE EDUCATIONAL UNIT OF THE
ILLEGAL UKRAINIAN RED CROSS (URC) IN UPA

V.Z. Uhach

Ternopil State Medical Academy by I. Ya. Horbachevsky

У статті висвітлена робота медико-санітарної служби Української Повстанської Армії (УПА), діяльність в її мережі Українського Червоного Хреста (УЧХ). Розкрито сподвижницька праця українських патріотів, лікарів за фахом.

This articles deals with the work of medical service of Ukrainian Povstancha Army (UPA), the activity of Ukrainian Red Cross (URC) within it. The devoted work of doctors, Ukrainian patriots, is described.

Вступ. Розуміючи, що чітка діяльність медико-санітарної служби великою мірою впливає на моральний стан війська, командування УПА, з одного боку, намагалось будувати структуру так, аби вона якнайкраще відповідала тим важким умовам, у яких доводилось працювати повстанцям, з іншого, знайти патріотів-фахівців медичної справи, які змогли б налагодити роботу.

Основна частина. Про діяльність Катерини Зарицької в 1944-1947 роках та її наступниці Галини Дидик і про практикуючих лікарів – тих, що організували і здійснювали роботу підпільного УЧХ, крім невеликої кількості довірених осіб, ніхто не знав. Збереглися скупі відомості у спогадах учасників визвольних змагань, і відтворити сьогодні цілісну картину створення мережі вишколів досить важко. В умовах німецької окупації, а згодом російської, все було за-конспіровано, а пізніше сама згадка про боротьбу УПА загрожувала цілій родині в'язницею або депортацією.

Залишились живими переважно ті учасники, які мали змогу емігрувати, ті, що були в ССРСР, або згинули, або засуджені й відбували кару в концтаборах, порозкиданих на північних просторах імперії.

Пропонуємо фрагментарні нариси, які хоч приблизно відтворюють ту величезну працю, проведеною Катериною Зарицькою для створення пунктів вишколу лікарів і медсестер чи санітарів. Не забуваймо, що доводилось долати кілометри засніжених або розмитих болотами доріг, переодягатись у сільський одяг, пережити облави і фізичні знущання. Потрібний був гарт і залізна витримка, бо на кожній стежці могли з'явитися гестапівці або енкаведисти. Крім того, мусило бути високе почуття відповідальності за тих молоденьких недовідчених лікарів (переважно студентів) і санітарок, яких Катерина Зарицька після вишколів розподіляла в різні пункти мережі підпільного УЧХ.

Студентів вишколювали на хірургів, бо ця спеціальність була найважливішою в умовах визвольних змагань. Забезпечення військових загонів лікарями було організовано зі студентів-медиків старших курсів, які проходили вишкіл на Бережанщині під керівництвом досвідчених лікарів Софрона та Яромира Олесницького, який у 1932 році вчився у Львівському університеті на медичному відділі. У 1939 році виїжджав до Кракова, а 1941 року повернувся на посаду асистента хірургічного відділу. В 1944 році проходив військовий хірургічний вишкіл у

Відні. У Дивізії під Бродами був поранений у коліно, перейшов в УПА під псевдом “Ярий”.

У Труханові (Сколівщина) керівником вишколу був “Юрко” (Олександр Давиденко), терапевт і психіатр з Полтавщини, колишній підполковник советської армії, прізвище якого довго залишалось невідомим. Василь Грапас-Ониськів – учень Романа Осінчука та Василя Келемана – там читав лекції з 1944 до 1945 років.

Разом з “Шуваром” і “Мелодією” “Юрко” організував мережу підпільного УЧХ в Карпатах, здобув славу талановитого організатора, видатного хірурга. “Юрко” і “Шувар” (Євген Лужецький) – співавтори відомого “Санітарного конспекту”, а “Мелодія” (Богдан Крук) написав працю “УЧХ в сучасних визвольних змаганнях” [1].

Ірина Козак (1919-1942), заступник Катерини Зарицької з організації вишколів на Львівщині, підбирала санітарів і медсестер, проводила виховну та ідеологічну роботу з дівчатками, передавала їх під професійну опіку Ліни Скремети, кваліфікованої медсестри, яка працювала у лікарні в Ходорові. Директор лікарні Олександр Білинський знав про вишкіл санітарів для УПА. Все проходило в суворій конспірації, і тепер, коли Л.Скремети і О.Білинського немає серед живих, неможливо відтворити кількість фахово підготовлених лікарів і санітарок. У літературі знайдено окремі згадки тих, хто в Ходорові проходив навчання. Серед них були: Володимир Манюк (1921-1987); Наталка Косарчин, яка після вишколу організувала аптеку і забезпечила її всіма медикаментами; Олена Лебедович-Кліш (“Звенислава”, “Заграва”), у 1944-1945 роках працювала в підпільному УЧХ в Любачівщині, де організувала курси та підпільний шпиталік, у 1945 році перейшла з підвідділом “Крука” на територію УРСР з метою проводити санітарні курси в околицях Жовкви. 16 вересня 1947 року схоплена неприємною в бункері Петра Федоріва (“Дальнича”) і засуджена на 15 років. У 1955 році звільнена, в 1969 році виїхала до США, померла в Чикаго 1988 року.

В околицях Балигороду (Лемківщина) проводився вишкіл медсестер. У Дверниках його очолював Остап Волинець (“Туцул”), на Буковому Бедрі санітарний курс вела досвідчена медсестра, прізвище якої невідоме [2].

На Волині відбувався вищий центральний медичний курс. Із записів сотника УПА Б. Кіновського дізнаємося, що курсанток було більше сотні, всі освічені. Загальний нагляд над шпиталем мав “Еней”,

а керівником курсу була “Уляна” (згодом дружина “Соловсь”). Медсестринських і санітарних курсів на Поліссі було декілька. Взимку 1943-1944 років Головне командування УПА перенесло вишкіл з Волині в Карпатські ліси, недалеко міста Сколе. Поблизу села Рожанки Вижньої, на старшинських курсах викладачем (і одночасно курінним лікарем) був В. Максимович (справжнє прізвище Самуель Нойман), з ним весь час перебувала його мати. У жовтні 1944 року всі були оточені більшовиками, керівництво загинуло, а Нойман з матір'ю вирвалися з оточення, зустріли професора Форостину і редактора Едварда Козака, які допомогли йому з хворою матір'ю влаштуватись у Лавочному. Правдоподібно, лікар Нойман загинув у Чорному Лісі в липні 1945 року під час більшовицької засідки [3].

Очевидно, в багатьох місцях проводився вишкіл студентів-медиків і санітарів, але про це відомості досить скупі, немає документів, а живі свідки з огляду на репресії мовчали понад 50 років. На курсах для фармацевтів викладали предмет “Лікувальні зела”, звертали увагу на методи збору рослин, сушіння, зберігання і застосування. Крім фахової медичної праці, лікарі готували кадри, які б займалися інспекцією санітарних пунктів та адміністрацією мережі УЧХ. У міру потреби вони мандрували різними теренами як консультанти або хірурги. Коли закінчувались вишколи лікарів, Катерина Харицька їздила разом з Іриною Козак забирати підготовлених фахівців для розподілу їх у теренах.

Після арешту Катерини Зарицької (1947) керувала всією організацією підпільного УЧХ Галина Дидик (псевдо “Анна”, народилась 1912 року в с.Шибалин на Бережанщині, померла 1979 року на Черкащині), була також зв'язковою до Проводу українського підпілля в Україні. Вона організувала підпільну систему УЧХ на Тернопільщині, сама опікувалась хворими і пораненими вояками УПА.

У 1961 році вийшов новий кримінальний кодекс, яким скасовано 25-річний термін ув'язнення, але Галини Дидик, Катерини Зарицької, Одарки Гусак він не стосувався. У 1969 році їх трьох з тюрми перевезли до табору суворого режиму в Мордовію. Звідси по довгих роках ув'язнення (всі відсиділи по 25 років) вони вийшли на волю. У рідні місця повернутися не могли, бо не дозволяли. Г. Дидик поселилася на Черкащині, К. Зарицька разом з О. Гусак поселилися у малій хатині у м. Волочиську.

Висновок. Життєвий шлях цих людей – подвиг. Для сучасних поколінь українських лікарів місця,

де навіки спочили медики-герої, лікарі-мученики за волю України, повинні бути святиною, до якої

потрібно приходити на прощу, на відпуст, задля духовного очищення [4].

Література

1. Служинська З., Шашков Ю. Катерина Зарицька – організатор мережі вишколів підпільного Українського Червоного хреста (УЧХ) // *Визвольний шлях*. – 1995. – № 4. – С. 55-57.
2. Там же. – С. 58-59.

3. Літопис Української Повстанської Армії. – Львів, 1999. – Т. 23; *Медична опіка в УПА*. – С. 385-386.
4. Ухач В. *Медична служба УПА у визвольних змаганнях 40-50-х років* // *Медична академія*. – 2000. – 31 жовтня.